

Rondblik

Vijftig jaar vooruit

H. van Leeuwen

Een stukje geschiedenis

Ruim vijftig jaar geleden begonnen de eerste gereformeerde scholen binnen de kring van de vrijgemaakte kerken. Al veel langer waren er in ons land ‘Scholen met den Bijbel’, waar op gereformeerde grondslag onderwijs gegeven werd. Een vrucht van de Vrijmaking (1944) was de hernieuwde overtuiging dat er een eenheid behoort te zijn in de opvoeding en het onderwijs dat kinderen krijgen in het gezin, in de kerk en op school. Op grond van deze triangelgedachte werd werk gemaakt van eigen scholen.

De leden van de vrijgemaakte kerken raakten er steeds sterker van overtuigd, dat het leven een eenheid vormt en dat je daar consequenties aan moet verbinden, ook op het punt van schoolkeuze. Die overtuiging leidde tot de oprichting van heel wat ‘Verenigingen tot stichting en instandhouding van scholen voor onderwijs naar de leer van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland’. Een naam die niet ‘lekker bekt’, en daarom niet meer past bij de tijd van vandaag. Toch is het de moeite waard die naam nog eens een keer goed tot je te laten doordringen. Die geeft namelijk precies aan wat die generatie voor ogen stond bij al hun inspanningen die ze zich getroostten.

Kenmerkend was, dat er een bredere betrokkenheid was dan alleen van ouders die een school voor hun eigen kinderen wensten. Veel kerkleden steunden de initiatieven, en ze voegden de daad bij het woord. Er zijn grote bedragen bij elkaar gebracht door kerkelijke collectes, financiële acties en individuele bijdragen. En heel wat mensen die een baan met zekerheid hadden bij een PC-school, zegden die op, om aan het werk te gaan op een gereformeerde school die naar de mens gesproken een heel onzekere toekomst had. Ze waren ervan overtuigd dat ze de goede zaak dienden, en daar hadden ze heel wat voor over.

Kerk en school

Wanneer je kijkt naar de inhoud van het onderwijs, dan valt op dat er een sterke gerichtheid was op de eigen geloofsgemeenschap. Met elkaar waren we als broeders en zusters binnen dezelfde kerk aan het werk en dat leek voor de identiteit van de gereformeerde school eigenlijk wel voldoende. De triangelgedachte werd verwoord en onderschreven; uitgewerkte schoolplannen waren er verder nauwelijks. De visie voor de gereformeerde school was eigenlijk voldoende verwoord in die naam van de schoolvereniging: daarmee lag het doel duidelijk genoeg vast. Het vak godsdienst, eventueel onderverdeeld in bijbelkennis, kerkgeschiedenis en geloofsleer, vormde (en vormt nog altijd!) een belangrijk vak binnen het gereformeerd onderwijs. Vooral daarin kwam de eigen identiteit tot uitdrukking. Voor andere vakken kwam het nauwelijks tot ontwikkeling van een eigen methode. Dat was ook niet nodig, want de methode is een middel dat geen sterke eigen kleur heeft. Die kleur wordt vooral gegeven door de leerkracht, en aangezien die tot de eigen kerkgemeenschap behoorde, zat dat wel goed.

Natuurlijk: die laatste zin gaat veel te kort door de bocht. Er is veel werk gemaakt van de opleiding van gereformeerde leerkrachten. Van het prille begin met een opleidingsschool in Enschede kwam het tot eigen pedagogische academies (Groningen en Amersfoort), en nu bestaat die eigen opleiding nog steeds als PABO-afdeling binnen de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle. Er is altijd veel werk gemaakt van de inhoudelijke ondersteuning van de mensen die het onderwijs dagelijks gestalte geven.

Toch is formeel de specifieke identiteit van de school jarenlang op een heel eenvoudige manier geborgd: er werken mensen aan de school die lid zijn van dezelfde kerken. En er worden leerlingen toegelaten die ook bij die kerken behoren; als dat niet het geval is, wordt in een toelatingsprocedure getoetst of er voldoende eenheid in denken is om te kunnen worden ingeschreven als leerling.

Gereformeerde Kerken

De term ‘gereformeerd’ verwijst in verband met het gereformeerd onderwijs naar de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Sinds een paar jaar herkennen we in de kerkelijke lijn ook de Christelijke Gereformeerde Kerken als achterban voor de gereformeerde scholen. Kenmerkend is voor deze kerken, dat daar de Bijbel volledig wordt aanvaard als het Woord van God dat in al zijn delen doorslaggevende betekenis heeft voor heel ons leven. Daarbij functioneren de gereformeerde belijdenisgeschriften als samenvatting van de leer van de kerk der eeuwen. Dat wil zeggen: wij leven in onze kerkelijke samenleving anno Domini 2006 en we weten ons verbonden met alle voorgaande generaties. Van hen hebben wij getuigenissen en geloofsuitspraken meegekregen die we dankbaar meenemen, omdat we ervan overtuigd zijn dat daarin de leer van de Schriften onverkort wordt nagesproken. Over bepaalde centrale thema’s van het christelijk geloof vinden we in bijvoorbeeld de drie formulieren van eenheid mooie, betrouwbare en troostrijke uitspraken.

Gereformeerde leer

Een belangrijk punt in onze christelijke leer is, dat we weet hebben van Gods scheppende werk, waardoor Hij hemel en aarde geschapen heeft en nog altijd onderhoudt. We erkennen dat de zonde in de wereld gekomen is en dat wij mensen daaraan schuldig staan. We weten ons verlost door het werk van Jezus Christus, Gods eigen Zoon. En we beseffen dat we volledig afhankelijk zijn van Gods genade, zoals Hij die toont in zijn verbond met ons. Hij vraagt van ons een leven in dankbaarheid, waarvoor de Tien Geboden een basis geven. Hij geeft ons deel aan al zijn schatten en verbindt vanaf de eerste dag van ons leven zijn Naam aan die van ons. De doop is daarvan het teken en zegel. In dat verbond wordt de lijn van de generaties zichtbaar gemaakt: ouders ontvangen van God een kind en mogen er zeker van zijn dat Hij ook met dit kind zijn verbond opricht. Voor de ouders betekent dit de opdracht om hun kind in die lijn op te voeden en te onderwijzen.

Dit onderwijs vullen ze thuis in, door de opvoeding van hun kind. Ze maken er ook werk van door een bewuste schoolkeuze te maken en hun kind toe te vertrouwen aan mensen die bij hun onderwijs en opvoedingswerk willen uitgaan van dezelfde principes.

De kern

Hiermee hebben we de kern te pakken van het gereformeerd onderwijs:

Gereformeerd onderwijs ...

... is gebaseerd op Gods Woord:

want het werken op school is onderworpen aan Gods Woord, gebonden aan de gereformeerde belijdenis en gericht op christelijke vorming en opvoeding;

... wordt ingevuld binnen de kaders van Gods verbond:

dat wil zeggen: in besef van verantwoordelijkheid voor ouders en opvoeders, op grond van Gods beloften voor hun verbondskinderen, die de doop als het teken en zegel van dat verbond hebben ontvangen;

... staat open voor kinderen van gelovige ouders:

die zijn zich bewust van de strekking van Gods verbond: belofte én eis, zij wensen een christelijk schoolklimaat en willen daaraan bijdragen, en zij onderschrijven de grondslag en doelstelling van de school van harte;

... wordt gegeven door gelovige en bekwame mensen:

in onderlinge verbondenheid binnen de kerkgemeenschap, gevoed door een persoonlijke relatie met God, gedreven door bewogenheid voor kinderen, deskundig als professionals.

Niet veranderd

Er is in de kerkelijke kaart van Nederland behoorlijk wat veranderd in de jaren sinds halverwege de vorige eeuw. Ook de manier van spreken over de kerk is veranderd. Binnen de vrijgemaakte kerk komt meer (h)erkenning voor de positie van andere gereformeerde gelovigen die, om wat voor reden dan ook, lid zijn binnen een ander kerkverband. De eenheid op dat gebied wordt nadrukkelijk gezocht en nagestreefd; de praktijk leert echter dat die eenheid niet eenvoudig te verwezenlijken is.

Intussen hebben we wel een verantwoordelijkheid ten opzichte van elkaar, ook op het punt van het gereformeerd onderwijs. Zoeken naar mogelijkheden voor verruiming in toelating hoort daarbij. Tegelijk: vasthouden wat de kernwaarde is van ons onderwijs. Als we dat verliezen, komen we terecht in de situatie waarvoor Jezus ons waarschuwt wanneer Hij de gelovigen het zout der aarde noemt: 'Indien het zout zijn kracht verliest, waarmee zal het gezouten worden? Het deugt nergens meer toe dan om weggeworpen en door de mensen vertrapt te worden' (Mat. 4:13).

Norm en vorm

Binnen de kerkgemeenschap zal de waarde van eigen gereformeerd onderwijs onderkend moeten blijven. Daar wordt in een aantal gevallen té gemakkelijk mee omgegaan, in een schijnbare tegenstelling tussen identiteit en kwaliteit. ('Ik snap dat gereformeerd onderwijs best belangrijk is, maar ik zoek gewoon het beste voor mijn kind').

Tegelijk is de gereformeerde school prima in staat om de eigen identiteit te formuleren en te continueren. Het is denkbaar dat daarvoor een meer zelfstandige positie nuttig is. Dat zou zelfs kunnen leiden tot een andere structuur, waarin niet de vereniging met de leden, maar een stichting met een bestuur als Raad van Toezicht de identiteit bewaakt. Het valt wat mij betreft onder de vormen waarvoor je kunt kiezen, terwijl de norm niet ter discussie staat.

De norm voor goed gereformeerd onderwijs ligt naar mijn overtuiging verankerd in Gods Woord, nagesproken en uitgevoerd in de leer van de kerk, nader bepaald als de gereformeerde kerk.

Wegwijzers

Het speciale aan de onderwijssituatie is, dat daarin gewerkt wordt aan de ontwikkeling van kinderen in een cruciale fase van hun leven. Schoolgaande kinderen hebben de leeftijd van 4 tot ongeveer 18 jaar. Bij de ontwikkeling die ze in deze fase van hun leven doormaken, hebben ze stuur en support nodig. Ze hebben behoefte aan mensen met wie ze zich kunnen identificeren. Dit geeft een behoorlijk gewicht aan de persoon van de leerkracht. Hij is identificatiefiguur, hij is een wegwijzer. Daarom moet hij weten waar hij zelf de richting voor zijn eigen leven en handelen kan vinden. De school heeft via de personeelsleden een verbinding met de kerk: dáár krijgen zij wekelijks de voeding om levenskracht uit te putten. En het is niet om het even binnen welke kerkgemeenschap die leerkracht zich in z'n geloof laat voeden en opbouwen. We hebben het over de *gereformeerde* leer; we hebben het dus ook over de *gereformeerde* kerk.

Competent

De leerkracht op de gereformeerde school moet in zekere zin een duizendpoot zijn. Laten we eens wat kenmerken daarvoor op een rijtje zetten:

- Deskundig op het vakgebied: de leraar wiskunde moet zelf voldoende van de wiskunde weten, zodat hij boven de stof staat die hij moet behandelen en er op een soepele manier mee kan omgaan, om te kunnen inspelen op vragen van leerlingen.
- Didactisch vaardig: een belangrijke eigenschap van een goede leraar is dat hij moeilijke dingen makkelijk kan uitleggen, zodat leerlingen het begrijpen en snappen.
- Kindgericht: een leerkracht werkt dagelijks met kinderen; hij moet dus 'iets met kinderen hebben', denk aan dingen als interesse in hun leefwereld, geduld met hun onhebbelijkheden, duidelijkheid in de eisen die hij aan hen stelt.
- Identiteitsdrager: de leerlingen moeten aan hem kunnen zien wat het betekent om christen te zijn. De leerkracht moet dat duidelijk maken door z'n woorden en z'n daden, in zijn hele omgang met de leerlingen.

Een kanttekening bij de opsomming van deze vier aspecten is dat er geen tegenstelling is tussen kwaliteit en identiteit. Je kunt die twee kenmerken terugvinden in eigenlijk elk van de vier aspecten.

Professionele ontwikkeling

Een goede leerkracht zal een gedegen opleiding moeten volgen. Dat begint met de PABO (gericht op het basisonderwijs) of de lerarenopleiding (gericht op het voortgezet onderwijs). Tussen het grote aanbod in opleidingen zitten verschillen, die bijvoorbeeld zichtbaar gemaakt worden in landelijke overzichten waarin de kwaliteit van de diverse hogescholen wordt beoordeeld en vergeleken. De afgelopen jaren komen hogescholen in Zwolle, Ede en Gouda er behoorlijk goed uit, onder meer met de PABO-opleidingen die je er kunt volgen. Dit zijn ook de scholen die het eerst in beeld komen wanneer je van plan bent voor de klas te gaan bij een gereformeerde basisschool. Er zijn belangrijke verschillen in benadering; een reformatische opleiding legt andere accenten dan een gereformeerde opleiding. Het is goed je van die verschillen bewust te zijn. Toch worden steeds meer mogelijkheden benut voor samenwerking, om maximaal van de diverse kwaliteiten te kunnen profiteren. Zo is er sinds enige tijd een gezamenlijke leerstoel voor Onderwijs en Identiteit.

Bij een sollicitatieprocedure probeer je als werkgever in het onderwijs (directie en schoolbestuur) natuurlijk goed in beeld te krijgen wat voor vlees je in de kuip hebt. Je bent immers op zoek naar een goed vakman, die tegelijk wil werken vanuit dezelfde overtuiging die ook jou als school drijft. Opleiding en kerklidmaatschap zijn daarvoor goede graadmeters, maar het is slechts een basis voor verder gesprek.

En met het benoemen van personeelsleden ben je er niet. Je zult de vinger aan de pols moeten houden, in bijvoorbeeld functioneringsgesprekken. Daarin moet bekeken worden of de meester of juf er werkelijk in slaagt identificatiefiguur en wegwijzer te zijn op de manier die je in jouw school wilt zien. Als er dan punten van ontwikkeling blijken te zijn, moeten er goede afspraken gemaakt worden voor het gewenste ontwikkeltraject. De gereformeerde school is - net als alle andere scholen in Nederland - een professionele organisatie.

Toerusting

Docenten in het voortgezet onderwijs missen een gereformeerde of christelijke basis in hun opleiding. Zij beginnen aan een baan in het onderwijs met een goed gevulde rugzak aan vakkennis, maar zij hebben zich niet gestructureerd beziggehouden met de uitgangspunten voor gereformeerd onderwijs. Dat kan een behoorlijke cultuurschok teweegbrengen. Of misschien ook wel niet: er wordt wellicht stilzwijgend van uitgegaan dat ze snappen hoe het werkt op een

gereformeerde school. Als je dat een aantal jaren volhoudt, blijft er van de specifieke identiteit weinig meer over dan een kwetsbaar laagje vernis.

Daarom is het waardevol dat her en der gedacht wordt over een toerustingsmodule, die docenten in het voortgezet onderwijs kan helpen om een beter zicht te krijgen op de achtergronden van het gereformeerd onderwijs en de doorwerking daarvan naar de dagelijkse lespraktijk. Het zou heel mooi zijn, wanneer de ideeën verwezenlijkt zouden kunnen worden voor een zelf te ontwikkelen module, waarvoor studiepunten te krijgen zijn in de reguliere lerarenopleiding.

Delen is vermenigvuldigen

Het gereformeerd onderwijs is een aparte, erkende richting binnen het onderwijs in Nederland. Die positie geeft mogelijkheden en verplichtingen. De werkers in het onderwijs hebben elkaar veel te vertellen en ze kunnen veel van elkaar leren.

Het is van belang dat daarvoor ruimte (in dit verband betekent dat vooral: tijd) wordt ingeruimd binnen het totale takenpakket. Je mag niet verwachten dat leerkrachten spontaan allerlei vormen van overleg hebben. Bovendien is het nodig er lijn in aan te brengen. Een belangrijke klus voor het management van de school! Dankzij de professionalisering, die ook in het onderwijs haar slag slaat, hebben we oog gekregen voor functioneringsgesprekken, ontwikkeltrajecten en vormen als intervisie. Dit zijn mogelijkheden bij uitstek om te werken aan versterking van de specifieke gereformeerde identiteit. Binnen een school bestaat vaak heel veel deskundigheid. Door de transfer daarvan te organiseren, kun je heel veel winst boeken. Waar kennis en ervaring worden gedeeld, worden ze vermenigvuldigd.

Inhoudelijk

Naast de persoon van de leerkracht is ook de inhoud van het programma van doorslaggevende betekenis voor de gereformeerde school. Ik noteer daarvoor de volgende punten:

- Het vak godsdienst is wezenlijk voor de specifieke eigenheid van de gereformeerde school. Het omvat de onderdelen bijbelkennis, kerkgeschiedenis en geloofsleer. Het eerste onderdeel komt op andere bijbelgetrouwe scholen waarschijnlijk ook wel aan de orde. De twee andere punten worden uiteraard ingevuld vanuit de eigen gereformeerde achtergrond. Hier is de geschiedenis en de leer van de kerk aan de orde. Het maakt dus wat uit, over welke kerk je het hebt!
- Bij alle vakken speelt in sterkere of mindere mate de gereformeerde basis van de school een rol bij de invulling ervan. Onderwijs gaat immers over de werkelijkheid om ons heen, de maatschappij waarin we leven, en de normen en waarden die we van belang vinden. Dat zijn geen neutrale gegevens: daarbij zijn je mensbeeld, je wereldbeeld en je ethische kader doorslaggevend. Het is niet de bedoeling een soort van nieuw vak te gaan invoeren, zoiets als Christelijke Ethische Vorming (CEV naast CKV: Culturele en Kunstzinnige Vorming). Maar dat gedachtegoed moet wel als een zuurdesem alle onderwijsactiviteiten, alle leergebieden, doortrekken.

Binnen het verband van gereformeerde scholen kan dat ook interscholair gebeuren. Wat in de ene school al heel gewoon is, kan binnen een andere school zorgen voor een sterke impuls voor verdere ontwikkeling. In het primair onderwijs speelt naast de PABO ook het pedagogisch centrum GPC daarin een belangrijke rol. De vier scholen voor voortgezet onderwijs opereren, in samenwerking met het GPC, in een coördinatiecentrum ter versterking van de specifieke identiteit, binnenkort onder de naam GRIP (het Gereformeerd IdentiteitsPlatform).

Werk aan de winkel!

Ik sluit af met een verlanglijstje.

Er wordt al jarenlang goed, gereformeerd onderwijs gegeven op heel veel scholen. Er moet gewerkt blijven worden aan de verdere ontwikkeling en versterking daarvan, wil het - naar de mens gesproken - ook over nog eens vijftig jaar nog steeds bestaan in ons land. Ik noemde de volgende punten van ontwikkeling:

- verdere beschrijving van wat we de kern van gereformeerd onderwijs vinden;
- verdere ontwikkeling van een professionele cultuur binnen de scholen, waarin leerkrachten zichzelf en elkaar versterken als identiteitsdragers;
- ontwikkelen van een toerustingsmodule, met name voor docenten in het voortgezet onderwijs;
- ontwikkelen van leerstofverrijking in de zin van het CEV-zuurdesem.